

(ISSN: 2602-4047)

Balaban Varol, E. (2023). An Evaluation on the Re-Functionalisation of Industrial Heritage: the Example of Ürgüp Tekel Wine Factory, *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 8(23), 2010-2039.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoecc.793>

Article Type (Makale Türü): Research Article

AN EVALUATION ON THE RE-FUNCTIONALISATION OF INDUSTRIAL HERITAGE: ÜRGÜP TEKEL WINE FACTORY

Eda BALABAN VAROL

Asst. Prof. Dr, Nevsehir Hacı Bektas Veli University, Nevsehir, Türkiye, eddabln@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5040-9352

Received: 13.04.2023

Accepted: 18.09.2023

Published: 01.10.2023

ABSTRACT

Industrial buildings, which contribute to the economic and social development of the region where they are located, remain as idle areas in the city when they lose their original function. These areas, which are valuable with their architectural, cultural and historical context, are considered as industrial heritage and the preservation and transfer of these buildings to the future is of great importance. In this context, the subject of this study is to investigate the Ürgüp Tekel Wine Factory as an industrial heritage and to evaluate the current status of the building. The factory campus, which was selected as the research area, has been re-functionalised as the education and training area of a university. In this research, it is aimed to evaluate the relationship between space and environment of the campus and to discuss the changes made for reuse within the scope of the interior space. Qualitative research methods were utilised in the research conducted for this purpose. Written and visual documents related to the subject were analysed; the usage status of the spaces was examined by visiting the campus. In the light of the findings, evaluations were made on the current status of the reused spaces. Since not every building in the campus is currently in use and restoration is ongoing, the limitation of the study consists of 4 buildings that are accessible and actively used today. For this reason, other buildings were excluded from the scope of the study. As a result of the research, it was mentioned that Ürgüp Tekel Wine Factory can be preserved and transferred to the future by re-functioning, but the need to preserve the atmosphere of the place in this transfer.

Keywords: Industrial heritage, Ürgüp Tekel Wine Factory, interior space.

INTRODUCTION

The concept of culture can be defined as the totality of all kinds of actions acquired by human beings in the historical and social context in order to provide a solution to the anxiety of existence and to maintain the consciousness of existence. The concept of culture is summarised in the Current Turkish Dictionary as "all material and immaterial values created in the process of historical and social development and the whole of the means used in creating and transmitting them to the next generations, showing the extent of man's dominance over his natural and social environment". In simpler terms, culture, as a dynamic concept that has been shaped and changed with the history of humanity, refers to all material and spiritual achievements of human beings. For this reason, it is not possible to fit culture under a single definition or to limit it with precise boundaries. According to Rapoport (as cited in Özbek, 2019, p. 26), culture is a "hypothetical concept" and the existence of culture can be read through spaces, groups or behaviours. Hebdige (2004, p. 13) also draws attention to the ambiguity of the concept of culture and states that culture refers to both a process and a result and a product. In this context, it can be said that culture involves an uninterrupted continuity; it is transmitted from generation to generation and every tangible and intangible output in this transmission belongs to culture. Kurtar and Somoncu (2013, p. 36) state that the actions that constitute culture throughout the whole process from past to present are related to human beings. They define the whole of this accumulation, which "includes the whole life of individuals" including daily life, as cultural heritage.

Cultural heritage is defined as "the whole of all knowledge, beliefs and behaviours that people have accumulated from the past to the present, developed, enriched with new syntheses and transferred to the next generations by ensuring continuity, and the objects that are part of this whole" (Gümüşçü, 2018, p. 108). In the Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention), cultural heritage is recognised as a group of resources that people inherited from the past define as a reflection and expression of their ever-evolving values, beliefs, knowledge and traditions. According to these definitions, it can be said that the concept of cultural heritage is based on the sustainability of every tangible and intangible output related to culture. Because the most important purpose underlying this concept is the protection, survival and transfer of each value under the concept of cultural heritage to future generations in its original form. In this transfer, cultural heritage is classified under two headings: tangible and intangible. Demirezen and Aktaş (2020) define intangible cultural heritage as "values and practices that reflect the cultural fabric of societies and are transferred from generation to generation". He states that tangible cultural heritage is divided into two categories as movable and immovable. In this distinction, works of art or everyday objects are considered as movable cultural heritage, while monuments, sites or architectural structures are considered as immovable cultural heritage.

Architectural buildings, which are classified as immovable cultural heritage, constitute one of the most important components of cultural heritage according to the ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) Declaration on the Protection of Architectural Heritage in Turkey published in 2013. The Declaration draws attention to the fact that the integration of architectural heritage with today's conditions is a means of cultural

continuity. In the Declaration, architectural heritage is defined as "buildings which are the common property of humanity and which should be transferred to the future with their original qualities that have survived to the present day, which are of different scales and qualities and which should be protected with all their values according to integrated conservation principles". Archaeological sites, urban sites, traditional architectural structures, modern architectural heritage, industrial heritage, etc. can be considered under the concept of architectural heritage. The restoration and reuse or re-functionalisation of these buildings are instrumental in the preservation and transfer of architectural heritage to the future. Thus, "sustainability will prevent the formation of artificial environments, ensure the continuation of the natural flow of life instead of traditional environments becoming a touristic image that has become a visual shell, and in this way, the transfer of real knowledge can continue" (Özbek, 2019, p. 47).

The research focus of this study is the concept of industrial heritage under cultural heritage. TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage), an international organisation representing the concept of industrial heritage, considers industrial heritage as an integral part of cultural heritage (TICCIH, 2003). Industrial heritage is "buildings in which industrial production processes took place and/or which were produced with the technology of the industrial revolution. Structures, production equipment, building components and settlements that are no longer in use, and the nature and urban landscapes in which they are located constitute industrial heritage" (ICOMOS, 2013). These buildings, which were located outside the city peripheries when they were built, were included in the city with the expansion of the cities; "after being exposed to the transformative pressures of social functioning mechanisms, they became inner-city - out-of-use buildings" (Saraylı & Reyhan, 2022, p. 547). For this reason, the protection of these buildings is of great importance both for the importance of the buildings and for urban life. In this context, the subject of this study is to investigate the cultural value and current utilisation status of Ürgüp Tekel Wine Factory, an industrial heritage. The main purpose of the research is to discuss the relationship between space and environment of the re-functionalised factory campus and to evaluate the changes made with a focus on the interior space. For this purpose, qualitative research method was utilised in the study. A comprehensive literature study on the subject was conducted and the written and visual documents were analysed.

Industrial Heritage

Industrial buildings turn into idle areas when they cannot continue their functions for various reasons such as not being able to provide production suitable for today's conditions or not having the necessary technological facilities. In the 21st century world, where "all kinds of innovations (intellectual, architectural, technological, etc.) are repeatedly left to become obsolete", many industrial buildings "gradually lose their intended first use due to endless innovative approaches and are included in the urban space as spaces of abandonment" (Saraylı & Reyhan, 2022, p. 547). This situation has created different research areas for the protection and sustainability of these architecturally and culturally valuable buildings. According to Saner (2012, p. 53), the first approach on this research area emerged in Britain; the concepts of "industrial archaeology", "industrial monuments" and

"industrial site" were derived. The process of investigating and uncovering disused former industrial buildings is called "industrial archaeology"; the structures uncovered and recorded as a result of this process are called "industrial monuments"; and if the site is a settlement consisting of several buildings, it is called an "industrial site". According to Saner, today only the terms industrial heritage and industrial archaeology are used. While the concept of industrial heritage refers to industrial buildings that have a certain historical and architectural value, the concept of industrial archaeology refers to the method of accessing, examining and inventorying the findings of these buildings.

Industrial heritage is the remains of disused industrial buildings with "historical, technological, social, architectural or scientific value"(Saner, 2012, pp). The production areas of the industrial organisation such as workshops, factory buildings, service buildings, warehouse areas and spaces that meet the basic needs of housing, education or employees are considered as the remains of industrial heritage (Saner, 2012, pp. 55-56; TICCIH, 2003). "The most appropriate way for the sustainable conservation of industrial heritage sites and buildings is to maintain their original use or to find suitable new uses" (ICOMOS as cited in Yalaz and Yıldız, 2020: 106-107). In other words, the imposition of a new purpose of use on these buildings that have completed their period of use in the industrial context can be considered as a way to protect these buildings. While these re-functionalised buildings are preserved architecturally, they can also contribute to urban life with their new functions. In this context, TICCIH conveys the importance of researching, documenting and preserving these buildings and emphasises that any intervention that will disrupt the originality of these buildings should be avoided during the re-functioning process. According to TICCIH, although the reuse of industrial buildings that do not have a special historical value for different purposes is accepted as an appropriate method for the preservation of the buildings; the buildings should be respected and intervened at a minimum level. For this reason, in order to preserve the authenticity of the industrial heritage, the functional integrity should be preserved and the machinery and components in the buildings should not be destroyed to the extent possible (TICCIH, 2003). In this context, the transformation of old industrial buildings into a new space of use through partial interventions is instrumental in the preservation and transfer of the spatial and cultural characteristics of these buildings.

METHOD

In this study, qualitative research methods were used to draw attention to the historical importance of Ürgüp Tekel Factory and to investigate its current situation. Document analysis, which involves the analysis of materials "containing information about the phenomenon or phenomena targeted for research", was selected as the data collection method of the study (Yıldırım & Şimşek, 2016, p. 189). In this context, the literature related to the subject of the research was reviewed and the data obtained were analysed. The campus selected as the field of the study was visited by the researcher and photographs of accessible spaces were taken. The written and visual materials obtained as a result of the research were analysed and the findings related to the subject were discussed.

One of the weaknesses of the document analysis method is that in some cases the documents are missing or lost (Yıldırım & Şimşek, 2016, p. 193). In this research, Ürgüp Municipality was visited in order to access the old archives related to the subject; however, it was understood that the documents in the archive were missing. From the municipality archive, only the site plan presented in Image 3 was accessed for the area in question. Since the site plan was faint and poorly legible, the site plan was revised with diagrams by the researcher, taking into account the information in other sources. This research, based on the available documents, focuses on the buildings numbered 1,3,4 and 8, which have been re-functionalised and are currently in use; the other buildings are excluded from the scope of the study (Image 3).

Case Study: Ürgüp Tekel Wine Factory as an Industrial Heritage

Monopoly establishments are basically enterprises where liquor and tobacco production is carried out. While these enterprises were operated separately until 1932, they were gathered under a single directorate with the establishment of the Ministry of Customs and Monopoly in 1932 (Doğruel & Doğruel as cited in Kavruk, 2019). Thus, the production and control of tobacco and alcoholic beverages were realised under the supervision of the state. During the period until 2008, when Tekel was completely privatised, many factories were established in different regions and production was carried out in these factories. With this approach, the Ürgüp Tekel Wine Factory, which was opened in Ürgüp district of Nevşehir, was founded in 1943 and started production in 1944. The opening of the factory was influenced by the visit of the then President İsmet İnönü to Nevşehir; it was built on an area of 29,430 square metres with the aim of providing a solution to the problems of grape producers and with the initiative of Nevşehir Mayor Şükrü Süer (Güçlü, 2020; Bülten Cappadocia, 2020).

Ürgüp Tekel Factory is located at the intersection of Mehmet Akif Boulevard and Dumlupınar Street on Mustafapaşa Road. Its location is close to Atatürk Boulevard, the municipality building and the bus station. With the expansion of the district, the area where it is located has become close to the centre of the district (Image 1). The factory was not conceived as a single building, but as a campus with many buildings (Image 2). This campus served the entire production process from wine production to bottling. The buildings within the campus were built in different years. Some of the buildings were constructed in 1944; the last building, which functions as a bottle washing place, was completed in 1988. The factory has the only natural wine cellar in Turkey. (Bulletin Cappadocia, 2020). According to Güçlü (2020), the north of the campus and the surroundings of the buildings were designed as green areas. Güçlü states that there are 14 buildings with different functions in this campus, including guest house, lodgings, information building, administration building, social facility, service structure consisting of press room- boiler room- garage, winery (cellar), new kav, workshop, water tower, dining hall and clubhouse, porch and sales section.

Image 1. Location of Ürgüp Tekel Factory Campus

Image 2. Ürgüp Tekel Factory Campus 1972, (Kosluoğlu archive as cited in Bülten Cappadocia, 2020).

Started in 1944, the Ürgüp Tekel Wine Factory reached a production capacity of 1,125,000 litres in 1946 (Hazar, 2021, p. 104). It contributed greatly to the development of the region by being an intermediary in the cultivation of grapes and the employment opportunities it provided in the factory. In addition, thanks to the factory, the production of grapes, which is the symbol of Ürgüp, and wine production with these grapes has also paved the way for the recognition of Ürgüp. The 'Ürgüp International Wine Competition', which started in 1987 and lasted for 12 years, can be one of the best examples of this. This competition, held with the initiative of Nevşehir Tekel, has become one of the most important competitions in the field of wine (Yeşil, 2021, p.63). However, at the end

of 60 years, the factory was privatised and sold to Mey İçki Sanayi Ticaret A.Ş. in 2004. The privatisation in 2004 and the complete closure of the factory in 2005 negatively affected the grape production in the region; the vineyards became neglected and inoperable (Hazar, 2021, p. 209). It can be said that this situation has caused both cultural and economic loss for Ürgüp, which is identified with grapes. As a result of this loss, the factory campus has remained idle for about 15 years since 2005. In 2020, the campus was transferred to Cappadocia University to be re-functionalised in the field of education (Bulletin Cappadocia, 2020).

FINDINGS

Ürgüp Tekel Wine Factory was re-functionalised by Cappadocia University to be used as a university campus. In this context, the name of the campus was determined as Cappadocia University Factory Campus. The Faculty of Architecture, Design and Fine Arts is currently located on the campus. In a short period of time, it is planned that the other spaces in the campus will be restored and put into use, thus increasing the number of educational spaces (Url 1). According to the data obtained in this context, it is understood that not every space on the campus is currently being used.

As a result of the site plan obtained during the research and the visit to the site, it was understood that there were 12 different spaces in the settlement; these buildings were numbered on the site plan (Image 3). Since the site plan was not fully legible, the boundaries of each building were indicated with diagrams. In this process, the water tower building numbered 7 was drawn as a circle since it has a circular plan; and since the cellar building numbered 8 is underground and its boundaries were not drawn on the site plan, only the entrance section of the cellar was marked as a circle. The site plan shows that the settlement has two separate entrances. During the visit to the settlement, it was found that the main entrance is provided from the entrance located on Mehmet Akif Boulevard between the buildings numbered 1 and 2 (Visual 4). Looking at the site plan, it is noteworthy that the buildings are clustered close to the periphery of the land and the middle part of the land is left empty. However, during the visit to the site, it was found that there was an underground cellar in the area left empty and marked with the number 8 on the site plan. A small area was also left empty in the centre of the buildings numbered 1,2,3 and 4; the entrance doors of these buildings were designed to open into this space.

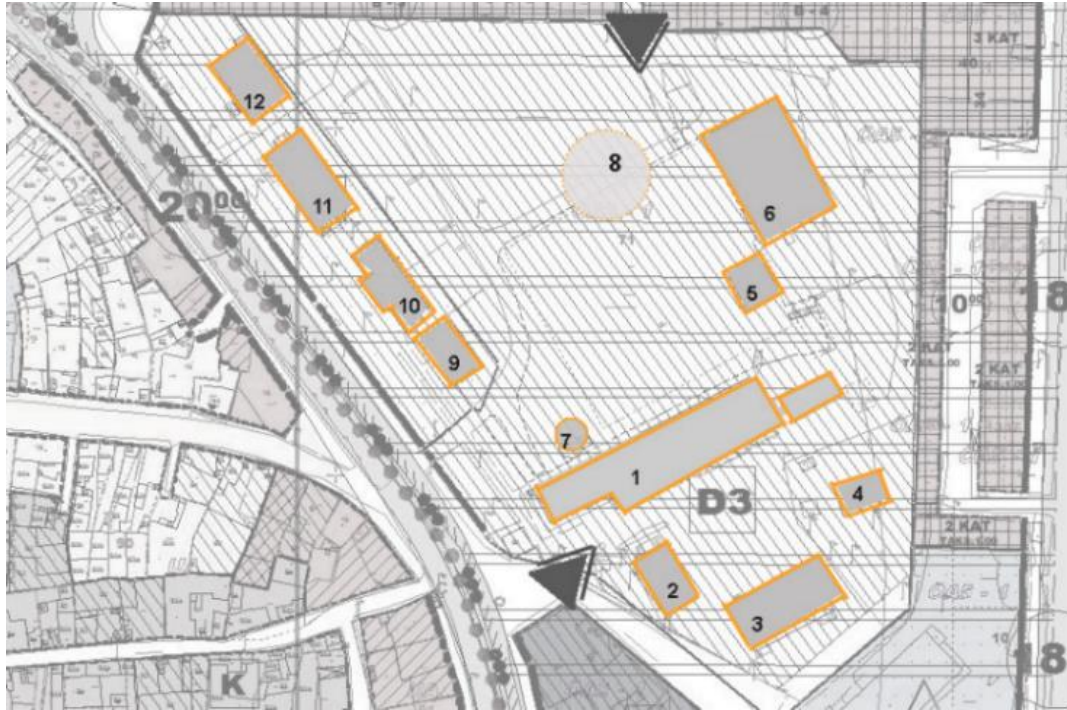

Image 3. Site Plan of the Ürgüp Tekel Factory (Site Plan was developed from Ürgüp Municipality).

Image 4. Cappadocia University Factory Campus Main Entrance. (Personal Archive, 2023).

The buildings numbered on the site plan are presented in Image 5. Considering the photographs of the buildings, it is understood that all of the buildings are one or two storeys except the water tower building numbered 7 and the underground cellar building numbered 8. Among these buildings, the facade features of the building numbered 6 cannot be read since it has no facades, is in an idle state and no restoration process has started.

However, it is found that the facades of the buildings numbered 1, 2, 3, 5, 9, 10, 11 and 12 are made of Nevşehir yellow stone, which is frequently used in Cappadocia. It is seen that the buildings in question were built in accordance with the traditional texture of the region; both material and formal character are connected with Cappadocia. In addition, considering the finding that the buildings were built in different years, it is understood that most of the buildings were designed in harmony with each other.

Image 5. Buildings in Cappadocia University Factory Campus

As a result of the research, it was understood that the buildings numbered 1, 3, 4 and 8 were re-functionalised and actively used. According to the findings of the research, it was determined that there were 4 separate spaces in the horizontally planned building numbered 1 (Image 6). These 4 spaces were numbered as 1, 2, 3 and 4 in order from left to right, starting with the one closest to the entrance of the campus. It was observed that space number 1 was re-functionalised as a drawing and model workshop, space number 2 as a theoretical classroom and space number 3 as a computer laboratory. It is noteworthy that the use of yellow stone, the symbol of Cappadocia, was continued on the walls of these three spaces; fittings were added without disturbing the atmosphere of the interior and the spaces have high ceilings. According to the information on the website of Cappadocia University, it is understood that the space numbered 4 is not currently in use; the ground floor in this space is planned as a mezzanine and the main space is one level below. It was also found that this space is connected to the cellar, which is the building numbered 8; and that the space opens to the cellar with a door.

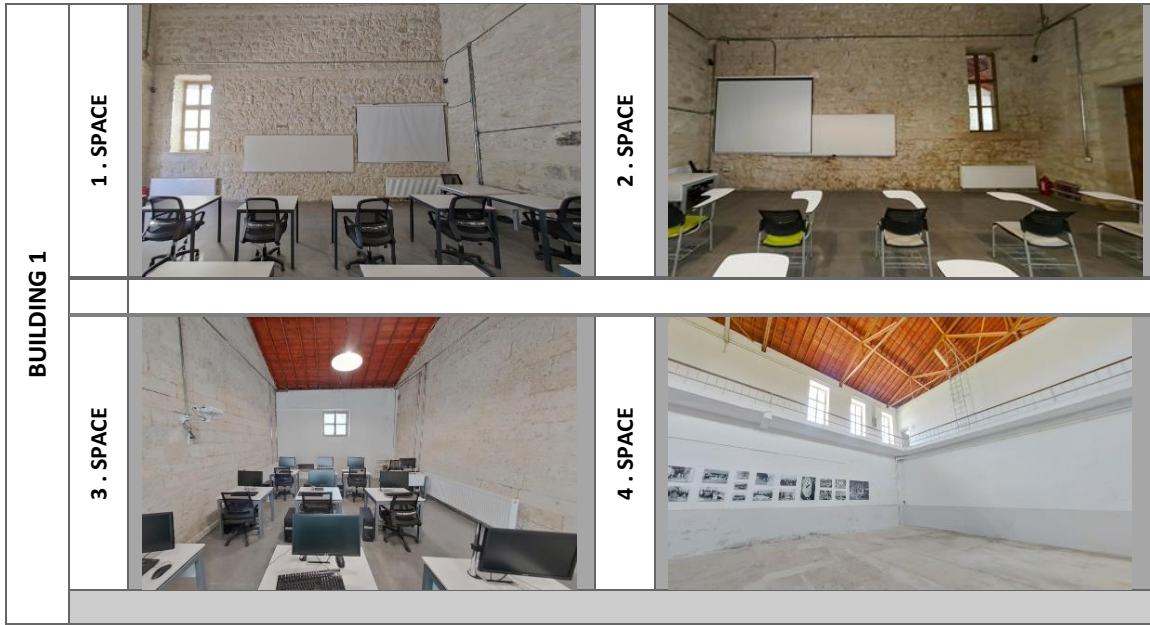

Image 6. Spaces in Building No. 1 (Url 1).

When Image 7 and Image 8 are compared, based on the spatial elements, it can be said that the photograph dated 1972 belongs to the space numbered 4. It is understood that the space in question is one of the workshops used for wine making in the settlement; the photograph shows workers pressing grapes. Compared to the other rooms, this room has a much higher ceiling opening and is larger in area. Another finding from Building No. 1 is that Room No. 2 in Building No. 1 was also used for different functions. During the visit to the site, it was observed that the space in question hosted a photography exhibition organised within the scope of the "Cappadocia Balloon and Culture Trail Festival" (Image 9).

Image 7. 1972 Photograph of Space No. 4 (Kosluoğlu archive as cited in Bülten Cappadocia, 2020).

Image 8. Current Situation of Space No. 4 (Url 1).

Image 9. Use of Space No. 2 for Different Purposes (Personal Archive, 2023).

According to the findings of the research, it was understood that two separate classrooms were designed in the re-functionalised building number 3 (Image 10). According to the findings, the space numbered 1 is located on the front façade of the building and the space numbered 2 is located on the rear façade of the building. It is seen in Image 10 that both rooms have a long horizontal plan and the ceiling is high. The interior design of these spaces is different from the spaces in Building 1. The yellow stone used on the facades was not used in these interior spaces. In space 1, the walls are painted in white and green colours; in space 2, the walls are painted in white and orange colours to create a dynamic pattern. In these spaces, lighting and seating elements were selected to be compatible with these colours. According to the findings of the research, the building numbered 4 was re-functionalised and brought into use with the function of canteen (Image 11). It is seen that there is no dividing wall and an open kitchen is used in the space with a plan scheme close to square.

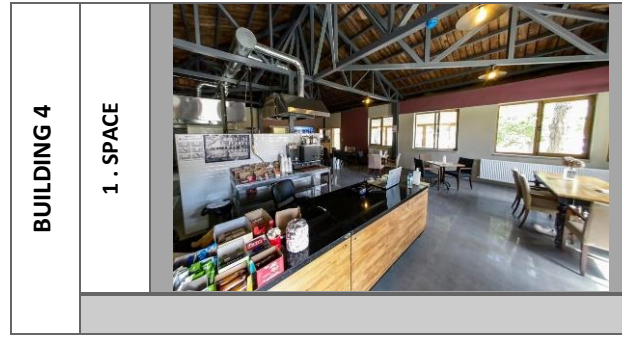

Image 11. The Space in Building No. 4 (Url 1).

According to the findings of the research, one of the re-functionalised buildings is the cellar building numbered 8 (Images 12). Since the building is located underground, its boundaries and size cannot be read on the site plan. The building was designed as corridors. In these corridors, wine tanks and industrial components related to wine production still remain as part of the space. According to Güçlü (2000), the building, which is the only natural underground cellar in Turkey, was built in 1944 by carving rocks and its floor was covered with concrete. It has a 3.000 m² closed area and 118 wine cellars. The corridors of the building were previously used as "Tekel Museum". In order to ensure the architectural and cultural continuity of this area, Cappadocia University aims to give the space a cultural function (Url 1). For this purpose, the building in question is currently used for cultural activities. In this context, the "Digital Art from Sketch to Pixel" exhibition, which was opened on 5-13 August 2023 during the "Cappadocia Balloon and Culture Road Festival", was exhibited in this building. The exhibition, which includes digital works, is integrated with the atmosphere of the space; it has turned into a mysterious art experience for the viewer (Images 13 and 14). Among the works in the exhibition, especially for the video works, it was an advantage that the space had a deep acoustic and was dimly lit. In addition to the works exhibited within the scope of the exhibition, industrial components that are part of the space have also met with the audience through art.

Image 12. Spaces in Building No. 8 (Personal Archive, 2023).

Image 13. and Image 14. Exhibition Use of Space No. 8 (Personal Archive, 2023)

CONCLUSION and DISCUSSION

Industrial heritage is located between the concepts of natural heritage, which includes the values of nature, and cultural heritage, which includes the protection and transmission of cultural values. Since every building under industrial heritage has a modernist approach, it is also considered as a value of modern architectural heritage (Saraylı & Reyhan, 2022, p. 548). For this reason, buildings characterised as industrial heritage can be considered as important works in different fields of cultural heritage. In this study, Ürgüp Tekel Factory was emphasised as a cultural heritage value and the current status of this building was investigated. The cultural and economic importance of this factory for the region has been revealed and its architectural approach as industrial heritage has been tried to be read.

According to the findings obtained within the scope of the study, it was concluded that the factory campus remained idle for about 15 years; in 2020, work started to transform the area into a university campus. Today, the restoration of the buildings on the campus continues and the restored buildings are used for education and training activities. In the preservation of cultural heritage, the re-functioning of the interior space is of great importance. For this reason, in order to ensure the transfer of industrial heritage, the old architectural facades of the buildings in the campus were preserved; the interiors of the buildings were adapted to the new function. Within the scope of the study, it was observed that the buildings numbered 1 and 3 were re-planned with the function of classrooms and the building numbered 4 with the function of canteen. Among these buildings, the use of different colours on the walls in the interior design of the building number 3 attracted attention. This decision taken in the interior design has broken the perception that the building is a 'space that needs to be preserved' and has created an obstacle to the continuity of the space in the historical context. The space atmosphere of this re-functionalised space should also be preserved; the colour and texture of the space should be transferred to the future in a way to make it feel lived in. In addition, the past of the space can be conveyed to new users by hanging information signs explaining the old use value of the spaces in these reused buildings in the campus.

The cellar space in the campus is different from the other buildings in the campus in terms of both its characteristics and its usage status. The cellar, which is not similar to other industrial buildings and has unique characteristics, is currently used for cultural activities. This building, which was built completely underground by carving the rocks, has no architectural shell that needs to be preserved. For this reason, only the interior space can be preserved and transferred. During the visit to the campus, it was observed that this space was preserved and the industrial elements within the space were left as a component of the space. The current experience of the space is accompanied by the old function of the space; the atmosphere of the space continues to be kept alive. During the visit to the campus, it was observed that a contemporary exhibition of digital artefacts was exhibited in this space. The fact that such an exhibition was planned in a historical space allowed the audience to witness two different times. In addition, the natural acoustics and low level of illumination of the building helped the works in the exhibition to stand out.

Thanks to the function attributed to the buildings in the settlement, the Ürgüp Tekel Wine Factory, which has made important contributions to the region in the architectural and cultural context, has been enabled to participate in daily life for different uses and its space in the urban memory has been preserved. However, it is necessary to be more sensitive about keeping the atmosphere of the spaces that have been re-functionalised or planned to be re-functionalised in the campus. Because the most important point in this transformation; "the spatial interventions required by the phenomenon of re-functionalisation should be carried out without damaging the features of the buildings worthy of protection, and these features should be transferred to future generations as "cultural heritage"" (Kaşlı, 2009, p.87). It is also known that there used to be large green areas in the factory compound and the entire northern part of the parcel was a green area. (Güçlü, 2020). However, it has been observed that these green areas have decreased in today's use. Considering the position of industrial heritage between cultural heritage and natural heritage (Saraylı & Reyhan, 2022), it can be said that the protection of green areas is important in the transmission of industrial heritage. The increase in these green areas will also contribute to the new use of this re-functionalised settlement.

SUGGESTIONS

"Modernity is what makes the present different from the past and gives it the specific quality that points the way towards the future" (Heynen, 2011: 22). For this reason, the Ürgüp Tekel Wine Factory can be seen as the representation of a unique understanding brought by modernity in the period for the architecture and culture of the region. The factory brought the contemporary approach of the period to Ürgüp, a small district, with the employment opportunities and socio-cultural gains it provided to the people of the region. For this reason, it is also very important to maintain and protect the cultural value of the settlement. In order to ensure this situation, the potential of the buildings in the settlement is great. More comprehensive interdisciplinary studies can be carried out to investigate this potential and provide recommendations. In addition, in order to investigate the cultural and historical significance of the factory, oral history studies can be carried out with people living or working in the factory compound. Thus, the historical and cultural context of the space can be archived.

ETHICAL TEXT

This paper follows the journal writing rules, publication principles, research and publication ethics rules, journal ethics rules. Responsibility for any violation that may arise regarding the article rests onto the author. Ethics committee permission was not obtained since the study data was acquired through document review.

Author(s) Contribution Rate: In this study, the contribution rate of the sole author was 100%.

REFERENCES

- Bülten Kapadokya (2020, Ağustos). Eski Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası Yerleşkemiz Olacak. https://blog.kapadokya.edu.tr/MediaUploader/Documents/Bulten_Kapadokya__Eski_Urgup_Tekel_Sarap_Fabrikas_Yerleskemiz_Olacak.pdf
- Demirezen, S. & Aktaş, G. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Somut Olmayan Kültürel Miras Öğretimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 15 (30), 413-434.
- Faro Agreement. Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (2005). <https://rm.coe.int/1680083746>
- Güçlü, F. (2020, 09. Mayıs). Tekel Ürgüp Fabrikasının Makus Talihi. Fib Haber. <https://www.fibhaber.com/tekel-urgup-fabrikasinin-makus-talihi>.
- Gümüüşçü, O. (2018). Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras. Erdem, 75, 99-120.
- Hazar, E.(2021). Kültürel Değişimin Rençperlik Geleneği ve Dayanışma Olgusu Üzerinden Değerlendirilmesi: Ürgüp İlçesi Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Hebdige, D. (2004). Alt Kültür: Tarzın Anlamı. Çev. Sinan Nişancı. Babil Yayınları.
- Heynen, H. (2011). Mimarlık ve Modernite. Versus Yayınevi.
- ICOMOS. Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, (2013) http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf
- Kaşlı, B. (2009). İstanbul'da yeniden işlevlendirilen korumaya değer endüstri yapıları ve iç mekân müdahaleleri: Santral İstanbul örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Kavruk, D. (2019). Özelleştirme Sürecinde Tekel Fabrikasından İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Kampüsüne: Dönüşen Mekân, İş ve Hayatlar (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Kurtar, C. ve Somuncu, M. (2013). Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği. Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(2): 35-47
- Özbek, N. (2019). Geçmişten Geleceğe Yaşam Dünyaları ve Mekanlar-Kastamonu Deneyimi. YEM Yayınları.
- Saner, M. (2012). Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar, Planlama Dergisi, 52, 53-66.
- Saraylı, M. N. & Reyhan, K. (2022). Endüstri Miras Yapısının Kültür Mekânı Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi: Sakarya Sanat Galerisi. Sanat Tarihi Dergisi, 31 (1), 543-559.
- TICCIH. The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage, (2003). The Nizhny Tagil Charter For The Industrial Heritage. <https://ticcih.org/about/charter/>

Yalaz, E.T. & Yıldız, E. (2020). Yeniden Kullanım Sonrası Yapısal Müdahalelerin Değerlendirilmesi, Tantavi Ambarı Örneği. *Artium*, 8 (2), 105-117.

Yeşil, S. (2021). Kültür Ekonomisi ve Endüstrisi Bağlamında Üzümün Hikâyesi: Nevşehir Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

Url 1.: <https://sanaltur.kapadokya.edu.tr/tours/fabrika/> (Date of access: 10.07.2023)

Url 2.: <https://www.urguphaber.com/bacasi-tutmeyen-fabrikadan-bacasiz-fabrikaya-foto-galeri-h1714.html>
(Date of access: 02.07.2023)

ENDÜSTRİ MİRASININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: ÜRGÜP TEKEL ŞARAP FABRİKASI

Öz

Buldukları bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlayan endüstri yapıları, özgün işlevini kaybettiklerinde kent içinde atıl alanlar olarak kalmaktadır. Mimari, kültürel ve tarihsel bağlamıyla değerli olan bu alanlar endüstri mirası olarak kabul edilmekte ve bu yapıların korunarak geleceğe aktarımı büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda yapılan bu çalışmanın konusu bir endüstri mirası olarak Ürgüp Tekel Şarap Fabrikasını araştırmak ve yapının güncel durumunu değerlendirmektir. Araştırmanın alanı olarak seçilen fabrika yerleşkesi, günümüzde bir üniversitenin eğitim ve öğretim alanı olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Yapılan bu araştırmada, yerleşkenin mekan ve çevre ilişkisini değerlendirmek ve yeniden kullanım amacıyla yapılan değişimleri iç mekan kapsamında tartışmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Konu ile ilgili yazılı ve görsel dokümanlar analiz edilmiş; yerleşke ziyaret edilerek mekanların kullanım durumu incelenmiştir. Ulaşılan bulgular ışığında, yeniden kullanıma kazandırılan mekanların güncel durumu üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Günümüzde yerleşkede yer alan her yapı güncel olarak kullanılmadığı ve restorasyon devam ettiği için, yapılan araştırmanın sınırını ulaşılabilir ve günümüzde aktif olarak kullanılan 4 yapı oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmada diğer yapılar çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Araştırma sonucunda yeniden işlevlendirme ile Ürgüp Tekel Şarap Fabrikasının korunarak geleceğe aktarılabilceği, ancak bu aktarımda mekanın atmosferinin korunması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar kelimeler: Endüstri mirası, Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası, iç mekan

GİRİŞ

Kültür kavramı; tarihsel ve toplumsal bağlamda insanın var olma kaygısına çözüm sağlamak ve varlık bilincini sürdürebilmesi için edindiği her türlü edimin toplamı olarak tariflenebilir. Kültür kavramı Güncel Türkçe Sözlüğün 'de "tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" olarak özetlenmektedir. Daha yalın bir ifadeyle, insanlık tarihi ile birlikte şekillenen ve değişen devingen bir kavram olarak kültür, insana ait tüm maddi ve manevi kazanımları ifade etmektedir. Bu nedenle kültürü salt tek bir tanım altına sığdırmak ya da kesin sınırlarla sınırlandırmak mümkün değildir. Rapoport'a (aktaran Özbek, 2019, s. 26) göre kültür, "varsayımsal bir kavramdır" ve kültürün varlığı mekanlar, gruplar ya da davranışlar üzerinden okunabilmektedir. Hebdige de (2004, s. 13) kültür kavramının belirsizliğine dikkat çekmekte, kültürün hem bir sürece hem de sonuca ve bir ürüne işaret ettiğini belirtmektedir. Bu kapsamda kültürün kesintisiz bir süreklilik içerdiği; nesilden nesile aktarıldığı ve bu aktarımda somut ve soyut her çıktının da kültüre ait olduğu söylenebilir. Kurtar ve Somoncu (2013, s. 36), geçmişten günümüze tüm süreç boyunca kültürü meydana getiren eylemlerin insan ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. Gündelik yaşam da dahil "bireylerin tüm yaşamını içinde barındıran" bu birikimin tamamını ise kültürel miras olarak tanımlamaktadır.

Kültürel miras, geçmişten günümüze insanların "biriktirdiği; geliştirerek, yeni sentezlerle zenginleştirdiği ve sürekliliğini sağlayarak kendinden sonraki nesillere aktardığı tüm bilgi, inanç ve davranışlar bütünü ile bu bütünün parçası olan nesnelere" olarak tanımlanmaktadır (Gümüştü, 2018, s. 108). Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi'nde (Faro Sözleşmesi) ise, kültürel miras, geçmişten miras kalan insanların sürekli gelişen değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması ve ifadesi olarak tanımladıkları bir kaynaklar grubu olarak kabul edilmektedir. Bu tanımlara göre kültürel miras kavramının, kültür ile ilişkili somut ve soyut her çıktının sürdürülebilirliğini esas aldığı söylenebilir. Çünkü bu kavramın temelindeki en önemli amaç, kültürel miras kavramı altında yer alan her değerın korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere özgün haliyle aktarılmasıdır. Bu aktarımda kültürel miras, somut ve somut olmayan olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. Demirezen ve Aktaş (2020), somut olmayan kültür mirasını "toplumların kültürel dokusunu yansıtan ve nesilden nesile aktarılan değerler ve uygulamalar" olarak tanımlamaktadır. Somut kültürel mirasın ise taşınır ve taşınmaz olarak iki kategoriye ayrıldığını belirtmektedir. Bu ayrımında sanat eserleri ya da günlük eşyalar taşınır kültürel miras; anıt, sit ya da mimari yapılar ise taşınmaz kültürel miras olarak ele alınmaktadır.

Taşınmaz kültürel miras olarak sınıflanan mimari yapılar, 2013 yılında yayınlanan ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'ne göre kültürel mirasın en önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Bildirge mimari mirasın günümüz koşulları ile bütünleşmesinin kültürel sürekliliğe aracı olduğuna dikkat çekmektedir. Bildirgede mimari miras, "insanlığın ortak malı olan ve günümüze ulaşmış özgün nitelikleriyle geleceğe aktarılması gereken, farklı ölçek ve nitelikte olan ve tüm değerleriyle, bütünleşik koruma ilkelerine göre korunması gereken" yapılar olarak tanımlanmaktadır. Arkeolojik sitler, kentsel sitler, geleneksel mimari yapılar, modern mimarlık mirası, endüstri mirası gibi yapı ile ilgili her değer mimari miras

kavramı altında değerlendirilebilir. Bu yapıların onarılarak yeniden kullanımı veya yeniden işlevlendirilmesi mimari mirasın korunmasına ve geleceğe aktarılmasına aracı olmaktadır. Böylece sağlanacak “sürdürülebilirlik yapay çevrelerin oluşmasını önleyecek, geleneksel çevrelerin görsel kabuk haline gelmiş turistik imge olması yerine doğal yaşam akışının devamını sağlayacak, bu şekilde de gerçek bilgi aktarımı devam edebilecektir” (Özbek, 2019, s. 47).

Yapılan bu çalışmanın araştırma odağını kültürel mirasın altında yer alan endüstri mirası kavramı oluşturmaktadır. Endüstri mirası kavramını temsil eden uluslararası bir kuruluş olan TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage), endüstri mirasını kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmektedir (TICCIH, 2003). Endüstri mirası “endüstriyel üretim süreçlerinin içinde yer aldığı ve/veya endüstri devrimi teknolojisiyle üretilmiş yapılardır. Artık kullanım dışı kalmış yapılar, üretim donatıları, yapı aksamaları ve yerleşimler ile içinde buldukları doğa ve kent peyzajları endüstri mirasını oluşturur” (ICOMOS, 2013). Yapıldığı dönem kent çeperleri dışında bulunan bu yapılar, kentlerin genişlemesi ile kente dahil olmuş; “toplumsal işleyiş mekanizmalarının dönüştürücü baskılarına maruz kaldıktan sonra, kent içi - kullanım dışı kalan yapılar olmuşlardır” (Saraylı ve Reyhan, 2022, s. 547). Bu nedenle bu yapıların korunması hem yapıların önemi hem de kent yaşamı için büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede yapılan bu çalışmanın konusu bir endüstri mirası olan Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası’nın kültürel değerini ve güncel kullanım durumunu araştırmaktır. Araştırmanın temel amacı, yeniden işlevlendirilen fabrika yerleşkesinin mekan ve çevre ile ilişkisini tartışmak; yapılan değişiklikleri iç mekan odağında değerlendirmektir. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Konu ile ilgili kapsamlı literatür çalışması yapılmış; ulaşılan yazılı ve görsel dokümanlar analiz edilmiştir.

Endüstri Mirası

Endüstri yapıları günümüz koşullarına uygun üretim sağlayamaması ya da gerekli teknolojik imkanlara sahip olmaması gibi çeşitli nedenlerle işlevlerini sürdüremediklerinde atıl alanlara dönüşmektedir. “Her türlü yeniliğin (fikri, mimari, teknolojik, vb.) defaten eski(til)meye bırakıldığı” 21. yüzyıl dünyasında birçok endüstri yapısı, “bitimsiz yenilikçi yaklaşımlar sebebiyle, amaçlanan ilk kullanımlarını peyderpey yitirerek, terk edilmenin mekânları olarak kentsel mekana dahil olmaktadır” (Saraylı ve Reyhan, 2022, s. 547). Bu durum mimari ve kültürel bağlamda değerli olan bu yapıların korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik farklı araştırma alanları yaratmıştır. Saner’e (2012, s. 53) göre, bu araştırma alanı üzerinde ilk yaklaşım Britanya’da ortaya çıkmış; “endüstri arkeolojisi”, “endüstri anıtları” ve “endüstri siti” kavramları türetilmiştir. Kullanılmayan eski endüstri yapılarının araştırılması ve açığa çıkarılması işlemleri “endüstri arkeolojisi”; bu işlem sonucu ortaya çıkarılan ve kaydedilen yapılar “endüstri anıtları”; eğer bu alan birkaç yapıdan oluşan bir yerleşke ise “endüstri siti” olarak adlandırılmıştır. Saner’in aktardığına göre, günümüzde sadece endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi kavramları kullanılmaktadır. Endüstri mirası kavramı tarihsel ve mimari anlamda belirli bir değere sahip endüstri yapılarını ifade ederken; endüstri arkeolojisi kavramı bu yapılara ait bulgulara ulaşma, inceleme ve envanter çıkarmaya yönelik yöntemi anlatmaktadır.

Endüstri mirası, kullanılmayan endüstri yapılarının ardında kalan “tarihsel, teknolojik, toplumsal, mimari ya da bilimsel değeri” olan kalıntılardır (Saner, 2012). Endüstri yapısına ait atölyeler, fabrika yapıları, hizmet yapıları, depo alanları gibi sanayi kuruluşunun üretim alanları ile barınma, eğitim ya da çalışanların temel gereksinimlerini karşılayan mekanlar endüstri mirasını oluşturan kalıntılar olarak kabul edilmektedir (Saner, 2012, s. 55-56; TICCIH, 2003). “Endüstri mirası alanları ve yapılarının sürdürülebilir biçimde korunması için en uygun yol özgün kullanımlarının sürdürülmesi veya uygun yeni kullanımlar bulunmasıdır” (ICOMOS’dan aktaran Yalaz ve Yaldız, 2020: 106-107). Başka bir ifadeyle endüstri bağlamında kullanım süresini tamamlamış bu yapılara yeni bir kullanım amacının yüklenmesi, bu yapıların korunmasında bir yol olarak düşünülebilir. Yeniden işlevlendirilen bu yapılar hem mimari anlamda korunurken hem de yeni işlevleriyle kent yaşamına katkı sağlayabilirler. Bu kapsamda TICCIH’de bu yapıların araştırılması, belgelenmesi ve korunmasının önemini aktarmakta; yeniden işlevlendirme sürecinde bu yapıların özgünlüğünü bozacak her türlü müdahaleden kaçınılması gerektiğini vurgulamaktadır. TICCIH’a göre özel tarihi bir değeri bulunmayan endüstri yapılarının farklı amaçlarla yeniden kullanımı yapıların korunması için uygun bir yöntem olarak kabul edilse de; yapılara saygı gösterilmeli ve asgari düzeyde müdahalede bulunulmalıdır. Bu nedenle endüstri mirasının özgünlüğünün korunması için işlevsel bütünlüğün korunması; yapılarda yer alan makine ve bileşenlerinin mümkün olduğu ölçüde yok edilmemesi gerekmektedir (TICCIH, 2003). Bu bağlamda eski endüstri yapılarının kısmi müdahalelerle yeni bir kullanım mekanına dönüşmesi; bu yapıların mekansal ve kültürel özelliklerinin korunması ve aktarılmasında aracı olmaktadır.

YÖNTEM

Ürgüp Tekel Fabrikası’nın tarihi önemine dikkat çekmek ve güncel durumunun araştırılması amacıyla yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. “Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren” materyallerin analizini kapsayan doküman incelemesi, çalışmanın veri toplama yöntemi olarak seçilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189). Bu kapsamda araştırmanın konusu ile ilgili literatür taranmış; ulaşılan veriler incelenmiştir. Çalışmanın alanı olarak seçilen yerleşke araştırmacı tarafından ziyaret edilmiş ve ulaşılabilir mekanların fotoğrafları çekilmiştir. Araştırma sonucu elde edilen yazılı ve görsel materyaller analiz edilmiş; konu ile ilişkili bulgular tartışılmıştır.

Doküman incelemesi yönteminin zayıf yönlerinden biri, bazı durumlarda dokümanların eksik ya da kayıp olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 193). Yapılan bu çalışmada da, konu ile ilgili eski arşivlere ulaşmak amacıyla Ürgüp Belediye’si ziyaret edilmiş; ancak arşivdeki dokümanların eksik olduğu anlaşılmıştır. Belediye arşivinden söz konusu alana yönelik sadece Görsel 3’de sunulan vaziyet planına ulaşılmıştır. Vaziyet planının silik olması ve okunurluğunun zayıf olması nedeniyle, diğer kaynaklardaki bilgiler de dikkate alınarak, vaziyet planı araştırmacı tarafından şemalarla revize edilmiştir. Ulaşılabilir dokümanlar dikkate alınarak yapılan bu araştırma, yeniden işlevlendirilen ve güncel olarak kullanılan 1,3,4 ve 8 numaralı yapılara odaklanmakta; diğer yapılar çalışma kapsamının dışında tutulmaktadır (Görsel 3).

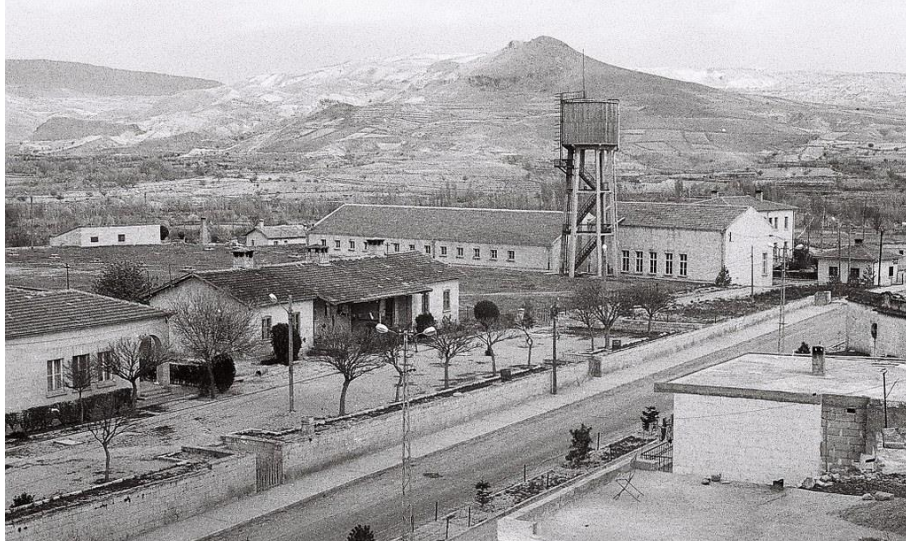
Alan Çalışması: Bir Endüstri Mirası Olarak Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası

Tekel kuruluşları temelde içki ve tütün üretiminin yapıldığı işletmelerdir. Bu işletmeler 1932 yılına kadar ayrı ayrı işletilirken; 1932 yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın kurulmasıyla tek bir müdürlük altında toplanmışlardır (Doğruel & Doğruel'den aktaran Kavruk, 2019). Böylece tütün ve alkollü içkinin üretimi ve denetimi devletin gözetiminde gerçekleşmiştir. Tekel'in tamamen özelleştirildiği 2008 yılına kadar olan süreç boyunca, farklı bölgelerde birçok fabrika kurulmuş; üretim bu fabrikalarda yapılmıştır. Bu yaklaşımla Nevşehir'in Ürgüp ilçesinde açılan Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası 1943'de temeli atılarak 1944 yılında üretime başlamıştır. Fabrikanın açılmasında dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Nevşehir ziyareti etkili olmuş; üzüm üreticilerinin sorunlarına çözüm olması amacıyla ve Nevşehir Belediye Başkanı Şükrü Süer'in girişimiyle 29.430 metrekare alan üzerine inşa edilmiştir (Güçlü, 2020; Bülten Kapadokya, 2020).

Ürgüp Tekel Fabrikası, Mustafapaşa yolu üzerinde Mehmet Akif Bulvarı ve Dumlupınar Caddelerinin kesiştiği noktada yer alır. Konumu Atatürk Bulvarına, belediye binasına ve otogara yakındır. İlçenin genişlemesiyle birlikte, bulunduğu alan ilçenin merkezine yakın bir konum haline gelmiştir (Görsel 1). Fabrika tek bina olarak değil; birçok yapının yer aldığı bir yerleşke olarak düşünülmüştür (Görsel 2). Bu yerleşke şarap üretiminden şişelemeye kadar üretime ait tüm sürece hizmet etmiştir. Yerleşke içinde bulunan yapılar farklı yıllarda inşa edilmiştir. Yapıların bir bölümü 1944 yılında inşa edilmiş; en son şişe yıkama yeri olarak işlev gören yapı 1988 yılında tamamlanmıştır. Fabrika Türkiye'deki tek doğal şarap mahzenine sahip işletmedir. (Bülten Kapadokya, 2020). Güçlü'ye (2020) göre yerleşkenin kuzeyi ve yapıların çevresi tamamen yeşil alan olarak tasarlanmıştır. Güçlü bu yerleşke içinde misafirhane, lojmanlar, danışma binası, idare binası, sosyal tesis, pres dairesi- kazan dairesi- garajdan oluşan hizmet yapısı, şaraphane (mahzen), yeni kav, atölye, su kulesi, yemekhane ve lokal, sundurma ve satış reyonu olmak üzere 14 farklı işleve sahip yapı olduğunu belirtmektedir.

Görsel 1. Ürgüp Tekel Fabrika Yerleşkesinin Konumu

Görsel 2. Ürgüp Tekel Fabrika Yerleşkesi 1972, (Kosluoğlu arşivinden aktaran Bülten Kapadokya, 2020).

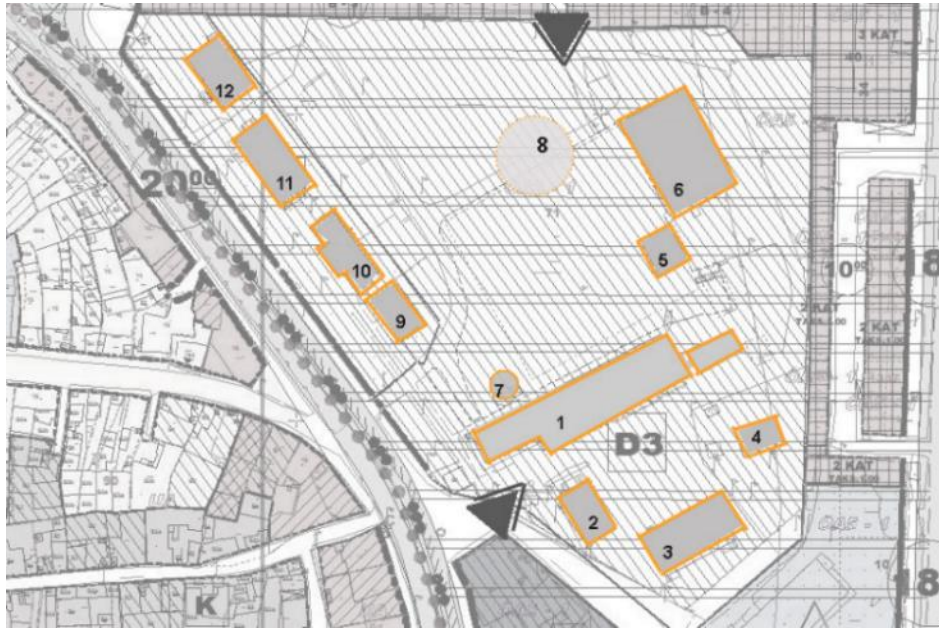
1944 faaliyete geçen Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası, çok kısa zamanda 1946 yılında 1.125.000 litrelik üretim kapasitesine ulaşmıştır (Hazar, 2021, s. 104). Üzüm yetiştirilmesine aracı olması ve fabrikada sağladığı iş imkanıyla bölgenin kalkınmasına büyük katkılar sağlamıştır. Ayrıca fabrika sayesinde Ürgüp'ün sembolü olan üzümün ve bu üzümler ile şarap üretiminin yapılması, Ürgüp'ün tanınırlığına da zemin hazırlamıştır. 1987 yılında başlayan ve 12 yıl süren 'Ürgüp Uluslararası Şarap Yarışması' buna en güzel örneklerden biri olabilir. Nevşehir Tekel'in girişimiyle yapılan bu yarışma, şarap alanında en önemli yarışmalardan biri olmuştur (Yeşil, 2021, s.63). Ancak fabrika, 60 yılın sonunda 2004 yılında özelleştirilerek Mey İçki Sanayi Ticaret A.Ş.'ye satılmıştır. 2004 yılında fabrikanın özelleştirilmesi ve 2005 yılında tamamen kapatılması bölgedeki üzüm üretimini olumsuz yönde etkilemiş; üzüm bağları bakımsız ve işlemez duruma gelmiştir (Hazar, 2021, s. 209). Bu durumun üzüm ile özdeşleşen Ürgüp için hem kültürel hem de ekonomik anlamda bir yitime neden olduğu söylenebilir. Bu yitimin bir sonucu olarak, 2005 yılından itibaren fabrika yerleşkesi yaklaşık 15 sene atıl olarak kalmıştır. 2020 yılında yerleşke, eğitim alanında yeniden işlevlendirilmek üzere Kapadokya Üniversitesi'ne devredilmiştir (Bülten Kapadokya, 2020).

BULGULAR

Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası, üniversite yerleşkesi olarak kullanılmak üzere Kapadokya Üniversite'si tarafından yeniden işlevlendirilmiştir. Bu kapsamda yerleşkenin ismi Kapadokya Üniversitesi Fabrika Yerleşkesi olarak belirlenmiştir. Yerleşkede şuanda Mimarlık, Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi yer almaktadır. Kısa bir süre içinde yerleşkedeki diğer mekanların restorasyonunun gerçekleştirilerek kullanıma dâhil edilmesi ve bu sayede eğitim mekanlarının artması planlanmaktadır (Url 1). Bu bağlamda ulaşılan verilere göre yerleşkedeki her mekanın şuan güncel olarak kullanılmadığı anlaşılmıştır.

Yapılan araştırmada ulaşılan vaziyet planı ve alana yapılan ziyaret sonucunda, yerleşkede 12 farklı mekan olduğu anlaşılmış; vaziyet planında bu yapılar numaralandırılmıştır (Görsel 3). Ulaşılan vaziyet planı tam olarak okunur olmadığı için, her yapının sınırı şemalarla belirtilmiştir. Bu süreçte 7 numaralı su kulesi yapısı daire planlı olduğu

için daire olarak çizilmiş; 8 numaralı mahzen yapısı ise yer altında kaldığı ve sınırları vaziyette çizilmediği için, sadece mahzenin giriş bölümü daire olarak işaretlenmiştir. Vaziyet planında yerleşkenin iki ayrı girişinin olduğu görülmektedir. Yerleşkeye yapılan ziyarette ana girişin, Mehmet Akif Bulvarı üzerinde olan, 1 ve 2 numaralı yapıların arasında yer alan girişten sağlandığı bulgusuna ulaşılmıştır (Görsel 4). Vaziyet planına bakıldığında, yapıların arazinin çeperine yakın bir konumda kümelenmiş olması ve arazinin tam orta bölümünün boş bırakılması dikkat çeken bir bulgu olmuştur. Ancak alana yapılan ziyarette, bu boş bırakılan ve vaziyette 8 numara ile işaretlenen alanda, yer altı mahzeninin olduğu saptanmıştır. Yerleşkede 1,2,3 ve 4 numaralı yapıların ortasında da küçük bir alan boş bırakılmış; bu yapıların giriş kapıları bu boşluğa açılacak şekilde tasarlanmıştır.

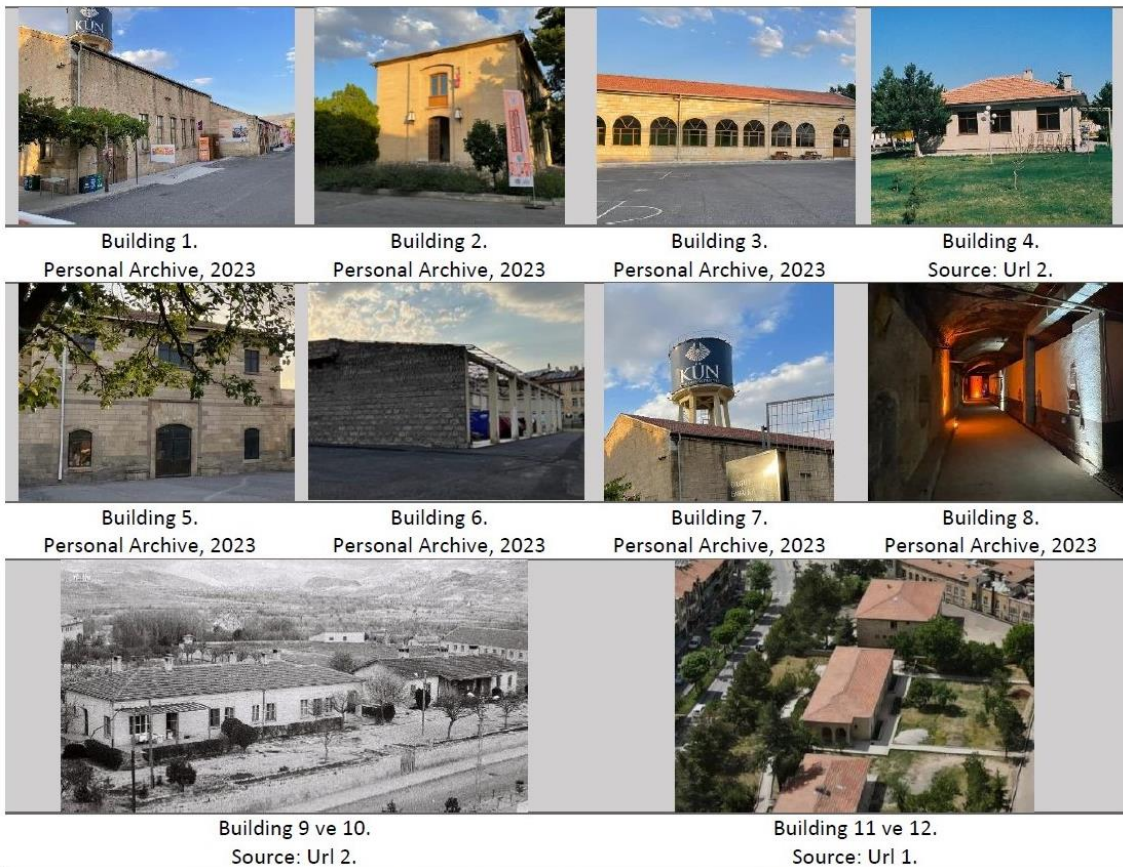

Görsel 3. Ürgüp Tekel Fabrikası Vaziyet Planı (Vaziyet Planı Ürgüp Belediyesi'nden alınarak geliştirilmiştir).

Görsel 4. Kapadokya Üniversitesi Fabrika Yerleşkesi Ana Giriş. (Kişisel Arşiv, 2023).

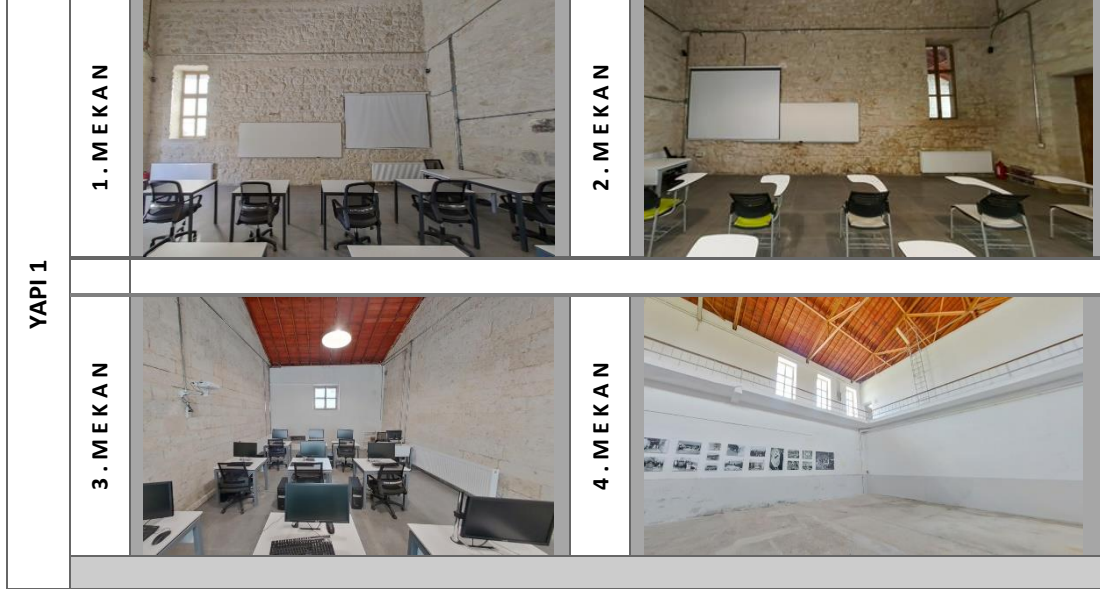
Vaziyet planında numaralandırılan yapılar, Görsel 5’de sunulmaktadır. Yapılara ait fotoğraflar dikkate alındığında, 7 numaralı su kulesi yapısı ve 8 numaralı yer altı mahzen yapısı hariç, tüm yapıların bir ya da iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapılar içinde 6 numaralı yapının cepheleri olmadığı, atıl durumda olduğu ve herhangi bir restorasyon işlemi başlamadığı için, yapının cephe özellikleri okunamamaktadır. Ancak 1, 2, 3, 5, 9, 10, 11 ve 12 numaralı yapıların cephelerinde, Kapadokya’da sıklıkla kullanılan Nevşehir sarı taş kullanıldığı bulgusuna ulaşılmaktadır. Söz konusu yapıların, bölgenin geleneksel dokusuna uygun olarak inşa edildiği; hem malzeme hem de biçimsel karakterin Kapadokya ile bağ kurduğu görülmektedir. Ayrıca yapıların farklı yıllarda inşa edildiği bulgusu göz önüne alındığında, yapıların büyük bir bölümünün birbiriyle de uyumlu tasarlandığı anlaşılmaktadır.

Görsel 5. Kapadokya Üniversitesi Fabrika Yerleşkesinde Yer Alan Yapılar

Yapılan araştırma sonucu 1, 3, 4 ve 8 numaralı yapıların yeniden işlevlendirildiği ve aktif olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Araştırmada ulaşılan bulgulara göre, yatay planlı 1 numaralı yapıda 4 ayrı mekanın olduğu saptanmıştır (Görsel 6). Bu 4 mekan, yerleşke girişine en yakın olandan başlayarak, soldan sağa sırayla 1, 2, 3 ve 4 olarak numaralandırılmıştır. Sırayla 1 numaralı mekanın çizim ve maket atölyesi; 2 numaralı mekanın teorik derslik; 3 numaralı mekanın bilgisayar laboratuvarı olarak yeniden işlevlendirildiği görülmüştür. Bu üç mekanın duvarlarında Kapadokya’nın simgesi olan sarı taş kullanımının devam ettirildiği; iç mekanın atmosferi bozulmadan donatıların eklendiği ve mekanların yüksek tavana sahip olduğu dikkat çeken bulgular olmuştur. Kapadokya Üniversite’sinin internet sayfasındaki bilgilere göre, 4 numaralı mekanın güncel olarak kullanılmadığı; bu

mekanda zemin katın asma kat olarak planlandığı ve asıl mekanın bir kot aşağıda kaldığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu mekanın, 8 numaralı yapı olan mahzen ile bağlantılı olduğu; mekanın bir kapı ile mahzene açıldığı saptanmıştır.

Görsel 6. 1 Numaralı Yapıda Bulunan Mekanlar (Url 1).

Görsel 7 ve Görsel 8 karşılaştırıldığında, mekansal öğelerden yola çıkarak, 1972 tarihli fotoğrafın 4 numaralı mekana ait olduğu söylenebilir. Söz konusu mekanın yerleşkedeki şarap yapımında kullanılan atölyelerden biri olduğu; fotoğrafta işçilerin üzüm preslediği anlaşılmaktadır. Söz konusu mekan, diğer mekanlara kıyasla çok daha yüksek bir tavan açıklığına sahip ve alan olarak daha geniştir. 1 numaralı yapı ile ulaşılan bir başka bulgu ise, 1. yapıdaki 2 numaralı mekanın farklı işlevlerle de kullanıldığıdır. Alana yapılan ziyarette söz konusu mekanın, “Kapadokya Balon ve Kültür Yolu Festivali” kapsamında düzenlenen bir fotoğraf sergisine ev sahipliği yaptığı görülmüştür (Görsel 9).

Görsel 7. 4 Numaralı Mekanın 1972 Tarihli Fotoğrafı (Kosluoğlu arşivinden aktaran Bülten Kapadokya, 2020).

Görsel 8. 4 Numaralı Mekanın Güncel Durumu (Url. 1).

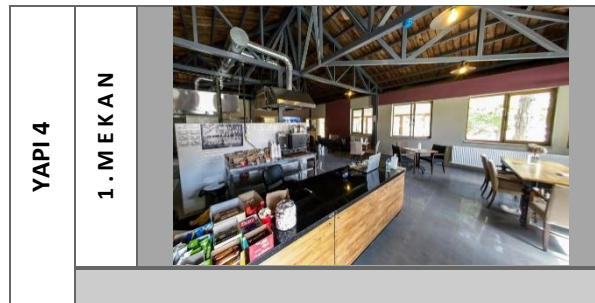

Görsel 9. 2 Numaralı Mekanın Farklı Amaçlarla Kullanımı (Kişisel Arşiv, 2023)

Araştırmada ulaşılan bulgulara göre, yeniden işlevlendirilen 3 numaralı yapı içinde iki ayrı dersliğin tasarlandığı anlaşılmıştır (Görsel 10). Ulaşılan bulgulara göre, 1. Numaralı mekanın yapının ön cephesinde yer aldığı, 2 numaralı mekanın ise yapının arka cephesinde bulunduğu saptanmıştır. Her iki mekanın da uzun yatay bir plana sahip olduğu ve tavanının yüksek olduğu Görsel 10'da görülmektedir. Bu mekanların iç mekan tasarımı, 1. Yapıdaki mekanlardan farklıdır. Cephelerde kullanılan sarı taş, bu iç mekanlarda kullanılmamıştır. 1 numaralı mekanda duvarlar beyaz ve yeşil renklere; 2 numaralı mekanda ise duvarlar beyaz ve turuncu renklere dinamik bir desen yaratacak şekilde boyanmıştır. Söz konusu mekanlarda aydınlatma ve oturma elemanları bu renklere uyumlu olacak biçimde seçilmiştir. Araştırmada ulaşılan bulgulara göre, 4 numaralı yapı yeniden işlevlendirilmiş; kantin işlevi ile kullanıma kazandırılmıştır (Görsel 11). Kareye yakın bir plan şemasına sahip mekanda, bölücü herhangi bir duvar olmadığı ve açık mutfak kullanıldığı görülmektedir.

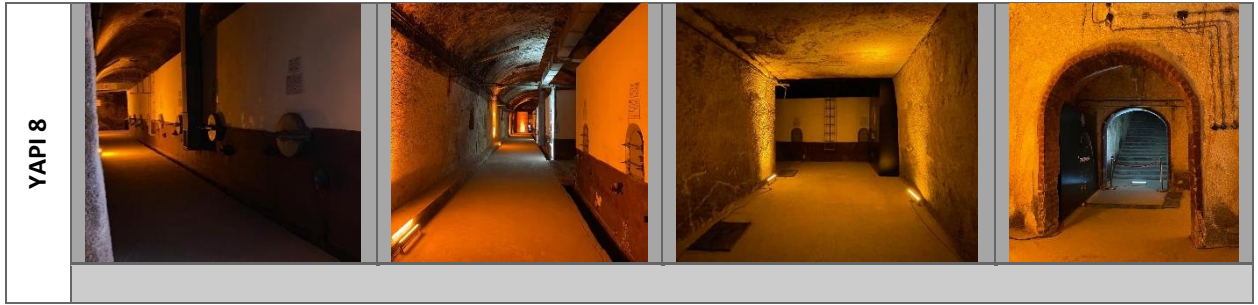

Görsel 10. 3 Numaralı Yapıda Bulunan Mekanlar (Url 1).

Görsel 11. 4 Numaralı Yapıda Bulunan Mekan (Url 1).

Araştırmada ulaşılan bulgulara göre, yeniden işlevlendirilen yapılardan biri 8 numaralı mahzen yapısıdır (Görsel 12). Yapı yer altında bulunduğu için, vaziyet planında sınırları ve büyüklüğü okunamamaktadır. Yapı koridorlar şeklinde tasarlanmıştır. Bu koridorlarda şarap tankları ve şarap üretimine dair endüstriyel birleşenler mekanın bir parçası olarak hala durmaktadır. Türkiye'nin tek doğal yer altı mahzeni olan yapı Güçlü'ye (2000) göre 1944 yılında kayalar oyularak yapılmış; zemini beton ile kaplanmıştır. 3.000 m² kapalı alana sahip yapıda 118 şarap kava bulunmaktadır. Yapıya ait koridorlar öncesinde "Tekel Müzesi" işleviyle kullanılmıştır. Bu alanın mimari ve kültürel sürekliliğinin sağlanması için, Kapadokya Üniversitesi mekana kültürel bir işlev kazandırmayı amaçlamaktadır (Url 1). Bu amaçla söz konusu yapı, günümüzde kültürel etkinliklerde kullanılmaktadır. Bu kapsamda "Kapadokya Balon ve Kültür Yolu Festivali" etkinliğinde 5-13 Ağustos 2023 tarihinde açılan "Eskizden Piksel Dijital Sanat" sergisi, bu yapı içinde sergilenmiştir. Dijital eserlerin yer aldığı sergi, mekanın atmosferi ile bütünleşmiş; izleyici için gizemli bir sanat deneyimine dönüşmüştür (Görsel 13 ve 14). Sergide yer alan eserlerden özellikle video çalışmaları için, mekanın derin bir akustiğe sahip olması ve loş olarak aydınlatılması bir avantaj olmuştur. Ayrıca sergi kapsamında sergilenen eserler ile birlikte, mekanın parçası olan endüstriyel birleşenler de sanat aracılığıyla izleyici ile buluşmuştur.

Görsel 12. 8 Numaralı Yapıda Bulunan Mekanlar (Kişisel Arşiv, 2023).

Görsel 13. ve Görsel 14. 8 Numaralı Mekanın Sergi Amaçlı Kullanımı (Kişisel Arşiv, 2023)

TARTIŞMA ve SONUÇ

Endüstri mirası, doğaya ait değerleri kapsayan doğal miras ile kültürel değerlerin korunması ve aktarımını içeren kültürel miras kavramları arasında yer almaktadır. Endüstri mirası altında bulunan her yapı, modernist bir yaklaşıma sahip olduğu için modern mimarlık mirasının da bir değeri olarak kabul edilmektedir (Saraylı ve Reyhan,

2022, s. 548). Bu nedenle endüstri mirası olarak nitelendirilen yapılar, kültürel mirasın farklı alanlarında da önemli yapıtlar olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda yapılan bu çalışmada, kültürel miras değeri olarak Ürgüp Tekel Fabrikası'nın üzerinde durulmuş ve bu yapının güncel durumu araştırılmıştır. Bu fabrikanın bölge için kültürel ve ekonomik önemi ortaya çıkarılmış; endüstriyel miras olarak mimari yaklaşımı okunmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında ulaşılan bulgulara göre yaklaşık 15 yıl fabrika yerleşkesinin atıl olarak kaldığı; 2020 yılında alanın üniversite yerleşkesine dönüştürülmesi için çalışmaların başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Günümüzde yerleşkedeki yapıların restorasyonu devam etmekte olup; restorasyonu tamamlanan yapılar eğitim ve öğretim etkinlikleri için kullanılmaktadır. Kültürel mirasın korunmasında, iç mekanın yeniden işlevlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle endüstriyel mirasın aktarımını sağlamak için, yerleşkedeki yapıların eski mimari cepheleri korunmuş; yapılara ait iç mekanlar yeni işleve adapte edilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen 1 ve 3 numaralı yapıların derslik işleviyle; 4 numaralı yapının ise kantin işleviyle yeniden planlandığı görülmüştür. Bu yapılardan özellikle 3 numaralı yapının iç mekan tasarımlarında, duvarlarda farklı renklerin kullanımı dikkat çekmiştir. İç mekan tasarımında alınan bu karar, yapının 'korunması gereken bir mekan' olduğu algısını kırmış; mekanın tarihi bağlamda sürekliliğine engel oluşturmuştur. Yeniden işlevlendirilen bu mekanın kendine ait mekan atmosferi de korunmalı; yaşanmışlığı hissettirecek şekilde mekanın renk ve dokusu geleceğe aktarılmalıdır. Ayrıca yerleşkede yeniden kullanılan bu yapılara, mekanların eski kullanım değerinin anlatıldığı bilgilendirme levhaları asılarak mekanın geçmişi yeni kullanıcılara iletilebilir.

Yerleşkede yer alan mahzen mekanı, hem özellikleri hem de kullanım durumu bakımından yerleşkedeki diğer yapılardan farklıdır. Diğer endüstriyel yapılara benzemeyen; özgün niteliklere sahip mahzen mekanı, günümüzde kültürel etkinliklerde kullanılmaktadır. Tamamen kayaların oyulmasıyla yer altına inşa edilen bu yapının, korunması gereken bir mimari kabuğu bulunmamaktadır. Bu nedenle bu yapıda sadece iç mekanın korunması ve aktarımı söz konusu olmaktadır. Yerleşkeye yapılan ziyarette bu mekanın korunduğu ve mekan içindeki endüstriyel elemanların mekanın bir bileşeni olarak bırakıldığı görülmüştür. Mekanın günümüzdeki deneyimine, mekanın eski işlevi eşlik etmekte; mekanın atmosferi yaşatılmaya devam etmektedir. Yerleşkeye yapılan ziyarette, dijital eserlerden oluşan çağdaş bir serginin bu mekanda sergilendiği görülmüştür. Tarihi bir mekanda böyle bir serginin planlanmış olması, izleyicinin iki farklı zamana da tanıklık etmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca yapının doğal akustiği ve düşük düzeyde aydınlatılmış olması, sergideki eserlerin ön plana çıkmasına yardımcı olmuştur.

Yerleşkedeki yapılara yüklenen işlev sayesinde, mimari ve kültürel bağlamda bölge için önemli katkılar kazandıran Ürgüp Tekel Şarap Fabrikasının, farklı kullanım amacıyla günlük yaşama katılması sağlanmış ve kent belleğindeki yeri korunmuştur. Ancak yerleşkede yeniden işlevlendirilmiş veya işlevlendirilmesi planlanan mekanların atmosferinin yaşatılması konusunda daha hassas olunması gerekmektedir. Çünkü bu dönüşümde en önemli nokta; "yeniden işlevlendirme olgusunun gerektirdiği mekan müdahalelerinin, yapıların korumaya değer özelliklerine hasar vermeden yapılması, bu özelliklerin gelecek kuşaklara "kültür mirası" olarak aktarılabilmesidir" (Kaşlı, 2009, s.87). Ayrıca fabrika yerleşkesinde eskiden geniş yeşil alanlar bulunduğu ve parselin kuzey

bölümünün tamamının yeşil alan olduğu bilinmektedir. (Güçlü, 2020). Ancak günümüz kullanımında bu yeşil alanların azaldığı görülmüştür. Endüstri mirasının kültürel miras ile doğal miras arasındaki konumu dikkate alındığında (Saraylı ve Reyhan, 2022), yeşil alanların korunmasının endüstri mirasının aktarımında önemli olduğu söylenebilir. Söz konusu yeşil alanların artması, yeniden işlevlendirilen bu yerleşkenin yeni kullanımı için de katkı sağlayacaktır.

ÖNERİLER

“Modernite, şimdiki geçmişten farklı kılan ve ona geleceğe doğru giden yolu işaret eden özgül niteliği veren şeydir” (Heynen, 2011: 22). Bu nedenle Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası, bölge mimarisi ve kültürü için, dönem içinde modernitenin getirdiği özgün bir anlayışın temsili olarak görülebilir. Fabrika, bölge halkına sağladığı iş imkanı ve sosyo-kültürel kazanımlar ile küçük bir ilçe olan Ürgüp’e dönemin çağdaş yaklaşımını ulaştırmıştır. Bu nedenle yerleşkenin kültürel değerinin yaşatılması ve korunması da çok önemlidir. Bu durumun sağlanması için yerleşkedeki yapıların potansiyeli büyüktür. Bu potansiyelin araştırılması ve önerilerin sağlanması için daha geniş kapsamlı disiplinlerarası çalışmalar yapılabilir. Ayrıca fabrikanın kültürel ve tarihi önemini araştırmak için, fabrika yerleşkesinde yaşayan ya da çalışan kişilerle sözlü tarih çalışmaları gerçekleştirilebilir. Böylece mekana yönelik tarihi ve kültürel bağlamın arşivlenmesi sağlanabilir.

Etik Metni

Bu yazıda dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etiği kurallarına uyulmaktadır. Makaleye ilişkin olarak doğabilecek her türlü ihlalin sorumluluğu yazara aittir. Araştırma verileri doküman incelemesi yoluyla elde edildiğinden etik kurul izni alınmamıştır.

Yazar(lar)ın Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanmıştır. Yazarın katkı oranı %100'dür.

KAYNAKÇA

- Bülten Kapadokya (2020, Ağustos). Eski Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası Yerleşkemiz Olacak. https://blog.kapadokya.edu.tr/MediaUploader/Documents/Bulten_Kapadokya__Eski_Urgup_Tekel_Sarap_Fabrikas_Yerleskemiz_Olacak.pdf
- Demirezen, S. & Aktaş, G. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Somut Olmayan Kültürel Miras Öğretimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 15 (30), 413-434.
- Faro Agreement. Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (2005). <https://rm.coe.int/1680083746>
- Güçlü, F. (2020, 09. Mayıs). Tekel Ürgüp Fabrikasının Makus Talihi. Fib Haber. <https://www.fibhaber.com/tekel-urgup-fabrikasinin-makus-talihi>.
- Gümüşçü, O. (2018). Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras. Erdem, 75, 99-120.
- Hazar, E.(2021). Kültürel Değişimin Rençperlik Geleneği ve Dayanışma Olgusu Üzerinden Değerlendirilmesi: Ürgüp İlçesi Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Hebdige, D. (2004). Alt Kültür: Tarzın Anlamı. Çev. Sinan Nişancı. Babil Yayınları.

Heynen, H. (2011). Mimarlık ve Modernite. Versus Yayınevi.

ICOMOS. Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, (2013)

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf

Kaşlı, B. (2009). İstanbul'da yeniden işlevlendirilen korumaya değer endüstri yapıları ve iç mekân müdahaleleri: Santral İstanbul örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.

Kavruk, D. (2019). Özelleştirme Sürecinde Tekel Fabrikasından İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Kampüsüne: Dönüşen Mekân, İş ve Hayatlar (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi.

Kurtar, C. ve Somuncu, M. (2013). Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği. Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(2): 35-47

Özbek, N. (2019). Geçmişten Geleceğe Yaşam Dünyaları ve Mekanlar-Kastamonu Deneyimi. YEM Yayınları.

Saner, M. (2012). Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar, Planlama Dergisi, 52, 53-66.

Saraylı, M. N. & Reyhan, K. (2022). Endüstri Miras Yapısının Kültür Mekânı Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi: Sakarya Sanat Galerisi. Sanat Tarihi Dergisi, 31 (1), 543-559.

TICCIH. The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage, (2003). The Nizhny Tagil Charter For The Industrial Heritage. <https://ticcih.org/about/charter/>

Yalaz, E.T. & Yıldız, E. (2020). Yeniden Kullanım Sonrası Yapısal Müdahalelerin Değerlendirilmesi, Tantavi Ambarı Örneği. Artium, 8 (2), 105-117.

Yeşil, S. (2021). Kültür Ekonomisi ve Endüstrisi Bağlamında Üzümün Hikâyesi: Nevşehir Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

Url 1.: <https://sanaltur.kapadokya.edu.tr/tours/fabrika/> (Erişim Tarihi: 10.07.2023)

Url 2.: <https://www.urguphaber.com/bacasi-tutmeyen-fabrikadan-bacasiz-fabrikaya-foto-galeri-h1714.html> (Erişim Tarihi: 02.07.2023)